Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Michaly Škrábové

Komparace interkulturní kompetence českých a japonských vysokoškolských studentů

Jak uvádí autorka v úvodu disertační práce, zaměstnávají japonské firmy v České republice více než 45.000 zaměstnanců. Vzhledem k tomu, že je v čele těchto firem japonský management, mohou vést kulturní rozdíly k různým nedorozuměním, což může mít v pracovním prostředí dalekosáhlé důsledky. Proto je záslužné, že se autorka snaží tuto v ČR doposud opomíjenou problematiku psychologicky zkoumat.

Výzkum rozdílů mezi kulturami patří k poměrně obtížným úkolům psychologické metodologie. Vytváření kvantitativních psychometrických nástrojů je komplikováno už tím, že pouhý překlad přenáší význam řady položek do odlišných jazykových a kulturních kontextů. Toho si je autorka velmi dobře vědoma, což dokládá nápaditým použitím metody sociomapování k modelování odlišného vnímání sémantického pole s pracovním chováním souvisejících adjektiv ze strany českých a japonských manažerů.

Kritickou rekapitulaci přístupů používaných k porovnávání kultur začíná u nás nejznámější Hofstedeho teorií. Dále uvádí Schwartzův přístup popisující kulturní rozdíly z hlediska hodnot. Tyto přístupy doplňuje teoriemi japonskými (Esjun Hamaguči, Haru Jamada), což vnímám jako vhodný postup, který zabraňuje etnometodologickému zkreslení. Hlavním východiskem pro komparaci se nakonec stává Thomasova teorie kulturních standardů, která je více kvalitativní v tom, že kulturní standardy zakotvuje do konkrétních komunikačních rozdílů a nedorozumění. Autorka odlišné kulturní standardy sepisuje a na mnoha místech je ilustruje vlastní zkušeností.

Klíčovým pojmem disertace je interkulturní kompetence, tedy schopnost pochopit a zvládat interkulturní sociální situace. Autorka se podrobněji zabývá jak vývojem interkulturní kompetence, tak jejím záměrným rozvojem. Přestože zmiňuje i jiné dimenze interkulturní kompetence, navazuje autorka na Morgensternovou a Šulovou (2007), a spolu s nimi tak odlišuje tři dimenze interkulturní kompetence – afektivní, behaviorální a kognitivní. V této části bych možná uvítal srovnání jednotlivých definic interkulturní kompetence mezi sebou, právě s ohledem na vzájemnou převoditelnost jednotlivých dimenzí. Autorka vytváří třídimenzionální dotazník interkulturní kompetence, u kterého posuzuje adekvátnost tří

subškál metodou hlavních komponent. Zároveň s pozitivním výsledkem vypočítává jejich reliabilitu.

Dotazník interkulturní kompetence doplňuje o analýzu pozorované situace, čímž získává behaviorální kritéria. Také u škál posuzujících modelové situace dospívá k uspokojivé reliabilitě. Tím získává možnost zjistit, nakolik umožňují škály dotazníku odhadnout chování v situaci modelující kontakt s osobou z vlastní i cizí kultury (současně je tak možné posoudit vztah interkulturní a intrakulturní kompetence). Pozorování chování hodnotím jako podstatné metodologické obohacení interkulturních výzkumů, umožňující překlenout řadu nevýhod spojených s dotazníkovými výzkumy. Podrobně rozepsané škály pozorování vykazují s jednou jedinou výjimkou (kulturní shoda gest) vysokou reliabilitu odhadovanou shodou posuzovatelů. Trochu podrobněji by mělo být komentováno vyloučení jednoho z hodnotitelů, ať už z hlediska jednoznačného statistického kritéria takového vylučování, tak z hlediska prevence nevhodného výběru hodnotitele. Vítám, že jsou pozorovací kritéria na základě korelací sdružena do obecnějších celků.

Menší počty probandů v jednotlivých skupinách jsou kompenzovány provedenou křížovou validizační studií. Tyto metody doplňuje v křížové validizaci dotazníkem zaměřeným na probandovy pocity (úzkosti a zvídavosti), které jsou vyvolány fotografiemi interkulturních týmů. I u tohoto nástroje vyhodnocuje jeho reliabilitu.

Hypotézy jsou náležitým způsobem formalizovány a k jejich testování jsou použity adekvátní statistické testy. Kromě rozdílů mezi Japonci a Čechy jsou současně sledovány rozdíly mezi ženami a muži. Předpokládám, že u jsou u obou alternativních proměnných vypočítávány biseriální korelace, či jiné korelace adaptované na alternativní proměnné (přesnější informaci o korelacích jsem nenašel). Kvituji využívání regresních modelů k predikci.

Autorka dokládá, že můžeme z dotazníků predikovat chování. Všechny tři subškály dotazníku interkulturní kompetence silně korelují s pozorovacími kritérii *Dojem* a *Mluvení*. Dále prokazuje, že souvisí interkulturní kompetence s kompetencí intrakulturní. A také potvrzuje, že mají lidé s vyšší interkulturní kompetencí vyšší zvídavost a nižší úzkostnost. Pokud jde o rozdíl mezi českými a japonskými probandy, je výraznější v dotazníku, ve kterém čeští probandi skórovali signifikantně výše, než v chování, kde byl jediným signifikantně odlišným kritériem „Osobní prostor s cizinkou“.

Jak uvádí autorka v diskusi, může být výraznější rozdíl v dotazníku způsoben kulturně odlišným zacházením se škálovanými odpověďmi, kde může vykazovat japonská kultura více centrální tendenci, zatímco česká vede k extrémnějším (tedy sebevědomějším) hodnotám. I tento nález upozorňuje na důležitost srovnávání rozdílů v chování, nikoli jen v dotazníkových odpovědích.

Mezi vedlejší nálezy patří vyšší interkulturní kompetence žen, tedy přesněji signifikantně vyšší hodnoty některých škál interkulturní kompetence v dotazníku (například motivace ke kontaktu s cizinci) i v modelové situaci (například gestikulace, oční kontakt, celkový dojem).

Pokud jde o vzorek, autorka se zamýšlí nad omezením, které vyplývá z toho, že měla k dispozici pouze vysokoškolské studenty psychologie. Další nevýhodou vzorků je jejich genderová nevyrovnanost, která byla v některých, nikoli však ve všech případech vyřešena regresní analýzou. Rozdíly mezi japonským a českým vzorkem by měly být očištěné od vlivu rozdílné pohlavní proporce.

Práci považuji za velmi přínosnou tím, že je v dané oblasti pionýrská a že přes veškerou složitost tématu srozumitelně a metodologicky korektně formuluje rozdíly mezi oběma kulturami (vyhledávané kvalitativními i kvantitativními metodologickými postupy), jejichž pochopení by mohlo pomoci zlepšení interkulturní komunikace. Autorka zde viditelně zúročuje vlastní vhled a vhledy osob, které mají dlouhodobou zkušenost s japonskou kulturou. Práci zároveň oceňuji z hlediska metodologického, a to především díky vytvoření vlastních dotazníků uspokojivých psychometrických kvalit a zároveň vytvoření modelové situace, která umožňuje reliabilně posoudit některé aspekty interkulturní pracovní komunikace.

Práce je na úrovni naplňující požadavky kladené na úspěšné disertační práce, a to jak v teoretické části, tak i v části empirické, počínaje návrhem výzkumného designu a konče jeho statistickým vyhodnocením a diskusí. Práci doporučuji k obhajobě.

Doc. MUDr. PhDr. Radvan Bahbouh, PhD.

Katedra psychologie FF UK